УДК 338

ДУБОВИЧ Н.Г.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СЕРЕДОВИЩА МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ РИЗИКІВ, ЯКІ ЗУМОВЛЮЮТЬ ЙОГО НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ

Сучасні процеси економічного розвитку бізнесу відбуваються під впливом глобального середовища. Невизначеність та ризиковість стають найбільш сутнісними ознаками сучасного глобального конкурентного простору. Розкрито основи типології ризиків та невизначеностей, з якими зіштовхуються компанії, що працюють на міжнародному рівні. Доведено, що бізнес-системи, які діють на міжнародних ринках, постійно потребують збору та узагальнення інформації про стан глобального середовища, комплексного оцінювання параметрів бізнес-середовища, визначення зміни тренду з метою формування та реалізації бізнес-стратегії

Ключові слова: глобалізація, глобальне середовище, міжнародний бізнес, ризик, невизначеність, управління ризиками.

Доказано, что в современных условиях пандемия COVID-19 затронула жизнь людей во Современные процессы экономического развития бизнеса происходят под влиянием глобальной среды. Неопределенность и рискованность становятся наиболее сущностными признаками современного глобального конкурентного пространства. Раскрыты основы типологии рисков и неопределенностей, с которыми сталкиваются компании, работающие на международном уровне. Доказано, что бизнес-системы, которые действуют на международных рынках, постоянно нуждаются в сборе и обобщении информации о состоянии глобальной среды, комплексной оценке параметров бизнес-среды, определении изменения тренда с целью формирования и реализации бизнес-стратегии

Ключевые слова: глобализация, глобальная среда, международный бизнес, риск, неопределенность, управление рисками.

The global environment influences modern processes of economic development of business. Uncertainty and risk are becoming the most essential features of today's global competitive space. The article reveals the basics of the typology of risks and uncertainties faced by companies operating internationally. It is proved that business systems operating in international markets constantly need to collect and summarize information about the state of the global environment, comprehensive assessment of business environment parameters, identify trend changes in order to form and implement business strategy

Keywords: globalization, global environment, international business, risk, uncertainty, risk management

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку неможливо уявити країну, яка використовує лише власні ресурси, тому що в умовах глобалізації спостерігається збільшення економічних взаємозв'язків між державами. Для успішного функціонування національного господарства державі необхідно брати участь у зовнішніх економічних відносинах, оскільки це призводить до розширення міжнародного бізнесу.

У сучасних умовах глобалізації міжнародні економічні відносини між економічними суб'єктами різних країн набувають дедалі складнішого характеру, у зв'язку з чим виникають труднощі та с

© Дубович Н.Г., 2021

суперечності у відносинах. Сьогодні міжнародний бізнес став невід'ємною частиною глобалізації, що забезпечує підсилення менеджменту національних економік країн. Ведення міжнародного бізнесу – це не лише вихід на новий зарубіжний ринок з урахуванням його культурної складової, але й постійне акумулювання знань, культури регіонів з подальшим розробленням і пошуком найбільш адаптованої моделі поведінки, бачення проблем і шляхів їх розв'язання, що генерує сприятливий клімат для розвитку.

Все більшої актуальності набувають питання дослідження сучасних концепцій міжнародного менеджменту, визначення механізмів управління міжнародним бізнесом, пошуку ефективних стратегій управління, залучення міжнародного досвіду в умовах нестабільності, а також невизначеності розвитку соціально-економічних процесів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Необхідно зазначити, що дослідженню проблем міжнародного менеджменту приділяється більше уваги західними науковцями, однак вітчизняні автори також зробили вагомий внесок у дослідження цієї проблеми. Питання щодо найважливіших проблем та тенденцій міжнародного бізнесу розглядали такі вітчизняні автори, як В.Е. Новицький, А.П. Румянцев, Г.Н. Климко, О.А. Кириченко, О.М. Пісна, Н.М. Рилач, Н.В. Вдовенко, С.І. Пирожков, М.І. Мельник, Т.Г. Остапенко та інші. Єдиним стримуючим фактором під час дослідження виступає недостатня розвиненість вітчизняної економіки, що не встигає за інтенсивним розвитком світової економіки і підвищенням значущості саме міжнародних відносин. Поряд з дослідженням проблем міжнародного менеджменту в умовах глобалізації постає проблема оцінювання і управління можливими ризиками міжнародного бізнесу, що зумовлюються бурхливими змінами і розвитком комунікацій і сучасних інформаційних технологій. Необхідно зазначити, що в сучасних умовах на формування ефективного міжнародного менеджменту впливає значна кількість чинників, таких як світові фінансові кризи, розвиток міжнародної економіки, політична, демографічна, соціальна і культурна складові, що повинні враховуватися в моделях оцінювання ризиків.

Метою дослідження є вивчення впливу тенденцій розвитку та ризиків глобального середовища на діяльність бізнес-систем, в тому числі суб'єктів міжнародного бізнесу.

Об'єктом дослідження є середовище міжнародного бізнесу та основні ризики, які зумовлюють його невизначеність.

Виклад основного матеріалу. Бізнес у міжнародному масштабі постійно розвивається і динамічно змінюється під впливом конкуренції та процесів глобалізації. Глобальний етап інтеграції економічних систем безпосередньо пов'язаний з багатоплановим процесом розширення та поглиблення світогосподарських зв'язків завдяки підвищенню мобільності факторів і результатів виробництва (макрорівень) та залучення фірми до міжнародних операцій (мікрорівень) [1, с. 9].

Тенденції міжнародного бізнесу залежать від соціально-економічних змін, які відбуваються у національному та міжнародному середовищах, тому що існують технологічні та інформаційні розриви між суб'єктами цих рівнів.

Сучасні процеси глобального економічного розвитку, інтеграції та дезінтеграції, поява нових тенденцій у бізнес-взаємодії, глобальна конкуренція, інформатизація, віртуалізація та сетевізації, зміни на рівні внутрішньоорганізаційних відносин бізнес-системи та взаємозв'язків із зовнішнім середовищем потребують постійного моніторингу, аналізу, діагностики та корегувальних дій за впливом чинників глобального середовища.

Поняття «глобальне середовище» пов'язане із терміном «глобалістика», під яким розуміють галузь досліджень, яка спрямована на виявлення сутності, тенденцій і причин процесів глобалізації, інших глобальних процесів і проблем [2]. Глобальність означає масштабність, сукупність процесів і взаємозв'язок структур. В процесі свого розвитку бізнес-системи підпорядковуються міжнародним

нормам і стандартам, відбуваються глобальні трансформації та зміни. Такі трансформації визначають особливості глобального середовища, в якому більшість бізнес-систем використовують глобальні норми та стандарти щодо виробництва, товаропросування, споживання. Найбільший вплив глобального середовища зазнають бізнес-системи, які здійснюють міжнародну діяльність.

На формування глобального середовища впливають демографічні, культурні, законодавчі, політичні, економічні, соціальні, психологічні сфери розвитку бізнес-систем. Так, демографічна ситуація в країні впливатиме на соціально-економічні процеси, рівень попиту та пропозиції, кон'юнктурні показники діяльності бізнес-системи. Коли в країні позитивне відтворення населення, ситуація свідчить про сприятливі умови, високий рівень якості життя, високі показники розвитку людського капіталу. Також демографічною складовою глобального середовища є бебіекономіка та наноекономіка. Бебіекономіка визначає вплив системи виховання та навчання дитини на розвиток та використання людського потенціалу в умовах глобалізації. Наноекономіка пояснює та прогнозує економічну поведінку людини, визначає фактори, які обумовлюють таку поведінку, виявляє вплив діяльності окремих осіб на поведінку підприємств [3]. Саме на основі економічної поведінки людини бізнес-системи формують обсяги виробництва та реалізації, розподіл ресурсів, прогнозують прибутки та результати діяльності. Бебі та наноекономіка як економіка дитини та людини, враховуючи підходи до життя та економічної діяльності стають базисом економічного розвитку бізнес-системи. Розвиток наноекономіки визначається статевовіковою структурою населення, гендерними питаннями, соціальними інститутами. Результатом взаємовпливу та взаємозв'язку наноекономіки та суспільства є економіка нанотехнологій. Розвиток виробництва на основі провідних нанотехнологій відбувається при поєднанні традицій, освіти, інформаційного забезпечення, діяльності окремих індивідів. Економіка нанотехнологій забезпечує покращення якості життя населення та вдосконалення виробничого процесу. Суспільство визначає умови розвитку бебі та наноекономіки.

До умов формування та розвитку глобального середовища відносять також психологічні передумови розвитку бізнесу. Поведінка контрагентів бізнесу визначає його результативність та доцільність, тому психологічна складова бізнес-середовища в якості вивчення причин поведінки та рівня впливу стає важливим елементом дослідження. До того ж, психологія економічних суб'єктів, психологія управління, психологія сприйняття змін та інновацій формують вектор психологічного впливу глобального середовища. Сукупність демографічних та психологічних складових глобального середовища формують культурні передумови розвитку бізнесу. Крім того, комплекс традицій, звичаїв, уподобань, ділові стереотипи поведінки визначають середовище економічної взаємодії суб'єктів бізнесу. Задоволення потреб споживачів суб'єктами бізнесу реалізується на основі сукупного вивчення глобального середовища. Способи спілкування, навички, знання, вміння, рівень естетичного розвитку визначають здібності персоналу бізнес-систем та забезпечують культурну складову глобального середовища. Світова та національна культура також впливають на формування глобального середовище. Вони поєднані та взаємопов'язані між собою. Під впливом світової та національної культури формується та розвивається бізнес. Знання культурних стереотипів, правил поведінки в ділових переговорах, вміння налагоджувати контакти з іноземними контрагентами, побудова системи менеджменту у різнонаціональній компанії визначають культурне глобальне середовище [4].

Що стосується політичного середовища, яке є складовою глобального середовища, воно пов'язане із визначенням питань форм та завдань державної влади, відносинами між соціальними групами, державне регулювання та управління, зовнішньоекономічна політика тощо. Кожна країна світу визначає напрями державної

політики в різних сферах життя. Заходи державної політики реалізуються шляхом ліцензування, квотування, оподаткування, обмежувальних зовнішньоекономічних інструментів тощо. Політичне середовище пов'язане із законодавчим (правовим), яке регламентує відповідні правила та норми діяльності бізнесу у глобальному середовищі. Правове середовище охоплює міжнародне право, яке забезпечує регулювання на світовому рівні, а також регуляторні інструменти зовнішньоекономічної діяльності на рівні кожної країни. Міжнародне право шляхом норм та принципів здійснює регулювання взаємозв'язків між суб'єктами господарювання у глобальному середовищі. Складовими міжнародного права є торговельне, податкове, валютно-фінансове, транспортне право, нормативно-законодавчі документи, які регулюють інноваційну, інвестиційну, аграрну, туристичну діяльність тощо. Глобальне правове середовище зорієнтоване на заходи, які регулюють міжнародні операції щодо регулювання експортно-імпортних операцій, порівняльного оцінювання системи права країн-контрагентів, регулювання цінової політики та монопольних обмежень, визначення трудових відносин та нормативів оплати праці, регулювання міграційних потоків, захисту прав власності, регулювання переміщення капіталу [5], визначення особливостей створення, реорганізації та трансформації бізнесу, організації міжнародних перевезень, оцінювання правової системи країни.

Глобальне економічне середовище охоплює кон'юнктурну ринку та макроекономічні чинники та передумови, які визначають траєкторію розвитку бізнесу. Ця складова глобального середовища дає відповідь на питання щодо ефективності діяльності підприємств країни внаслідок економічної взаємодії та взаємовідносин між державами та на рівні національної економіки. Економічне середовище охоплює всі складові макроекономіки, умови формування попиту та пропозиції, взаємодію системи підприємств, інфраструктурні складові. Взагалі глобальне економічне середовище складається з відповідних національних середовищ, на які впливають процеси глобалізації, інтеграції та дезінтеграції. Глобальне економічне середовище потребує більш уніфікованих правил та норм ведення бізнесу, єдиних для більшості країн та суб'єктів бізнесу, оскільки адаптуватися до особливостей кожної країни доволі складно. Процеси адаптації бізнес-систем до глобального середовища проявляються у формах пристосування та підлаштування до сукупності різних складових глобального середовища (культурного, політичного, демографічного, правового, економічного тощо). Глобальне середовище складається з діяльності багатьох суб'єктів, які взаємодіють між собою.

Отже, під глобальним середовищем будемо розуміти сукупність економічних умов розвитку бізнес-систем [4]. Нас цікавлять умови, які визначають тенденції розвитку підприємницького та ділового бізнес-життя. Останніми тенденціями розвитку глобального середовища є його залежність від глобалістики, зміна переходу станів середовища, сукупність саме економічних умов розвитку, важливість адаптації суб'єктів бізнесу до змін. Ці тенденції мають системний характер. Складники глобального середовища визначають напрями розвитку бізнес-систем, доцільність зміни траєкторії розвитку.

Складовими глобального бізнес-середовища є глобальні системи з просування продукції, фінансів, інтелектуальної власності. Вихід підприємств на міжнародні ринки означає діяльність за правилами глобального середовища, з більшою кількістю конкурентів, за дотриманням міжнародних вимог та правил. Отже, глобальне середовище формується чинниками міжнародного бізнесу, культурними особливостями, економічними та політичними, регуляторними складовими.

Стан розвитку глобального середовища через дослідження позицій країн світу можна оцінити завдяки міжнародним рейтингам, що дозволить визначити тенденції розвитку [4]. В табл. 1 наведено рейтинг країн світу за індексом глобалізації у 2015-2020 роках.

Враховуючи зміну позицій країн у рейтингу за рівнем глобалізації (табл. 1), топ країн, які очолюють рейтинг майже не змінюється протягом 2015-2020 років.

Таблиця 1 - Рейтинг країн світу за індексом глобалізації у 2015-2020 роках

Позиція за рейтингом	2020	2019	2918	2017	2016	2015
1	Швейцарія	Швейцарія	Бельгія	Нідерланди	Нідерланди	Ірландія
2	Нідерланди	Нідерланди	Нідерланди	Ірландія	Ірландія	Нідерланди
3	Бельгія	Бельгія	Швейцарія	Бельгія	Бельгія	Бельгія
4	Швеція	Швеція	Швеція	Австрія	Австрія	Австрія
5	Великобританія	Великобританія	Австрія	Швейцарія	Швейцарія	Сінгапур
6	Німеччина	Німеччина	Данія	Данія	Сінгапур	Швеція
7	Австрія	Австрія	Франція	Швеція	Данія	Данія
8	Данія	Данія	Великобританія	Великобританія	Швеція	Португалія
9	Фінляндія	Фінляндія	Німеччина	Франція	Угорщина	Швейцарія
10	Франція	Франція	Фінляндія	Угорщина	Канада	Фінляндія
11	Ірландія	Норвегія	Норвегія	Канада	Фінляндія	Угорщина
12	Норвегія	Іспанія	Угорщина	Фінляндія	Португалія	Канада
13	Чехія	Чехія	Ірландія	Португалія	Норвегія	Чехія
14	Португалія	Угорщина	Канада	Кіпр	Кіпр	Іспанія
15	Канада	Португалія	Чехія	Чехія	Іспанія	Люксембург
	42. ОАЕ	43. ОАЕ	47. Туреччина	43. Бахрейн	39. Чилі	40. Латвія
	43. Катар	44. Катар	48. Ісландія	44. Таїланд	40. Латвія	41. Таїланд
	44. Україна	45. Україна	49. Україна	45. Україна	41. Україна	43. Україна
	45. Йорданія	46. Йорданія	50. Мексика	46. Сербія	42. Таїланд	43. Бахрейн
	46. Уругвай	47. Уругвай	51. Панама	47. Йорданія	43. Бахрейн	44. Туреччина
Остання позиція	196. Сомалі	197. Еритрея	185. Еритрея	207. Віргінські острови	192. Соломонові острови	191. Соломонові острови

Джерело: [6].

Найбільш глобалізованими країнами на сьогодні залишаються Швейцарія, Нідерланди, Бельгія. Слід додати, що погіршилися позиції Ірландії, Сінгапуру, Угорщини. Сінгапур, який у 2015- 2016 роках був на лікуючих позиціях вийшов з числа лідерів, натомість покращилися позиції Німеччини з 2018 року та Великобританії з 2018 року. Індекс глобалізації є комбінованим показником, який надає можливість провести оцінювання позиції країни у глобальному середовищі, виявити її масштаби інтеграції, порівняти країни за складовими розвитку глобального простора, а саме економічними, політичними та соціальними компонентами. Лідерами цього рейтингу є скандинавські країни, найбільш розвинені країні Європи, Канада. Цікавим є той факт, що такі країни, як США, Японія, Китай, Російська Федерація не входять до групи країн-лідерів рейтингу, незважаючи на свій геополітичний вплив, наявні ресурси та можливості, що можна пояснити або політичними умовами, або рівнем соціального забезпечення, або економічними змінами, які відбуваються останнім часом у цих країнах. Високі позиції країн у відповідному рейтингу залежить також від рівня бізнес-середовища країни відносно партнерів та контрагентів, від стратегії глобального розвитку країни.

Для більш детального аналізу тенденцій розвитку глобального середовища доцільно порівняти рейтинги країн за декількома показниками. Таким рейтингом може бути рейтинг країн за індексом глобальної конкурентоспроможності, який визначає Всесвітній економічний форум. Цей рейтинг виявляє національну конкурентоспроможність, тобто характеризує можливості країни забезпечувати темпи економічного зростання та покращення рівня добробуту громадян. Це комплексний показник, який поєднує такі

складові, як інфраструктура, якість інститутів, макроекономічна стабільність, здоров'я та початкова освіта, вища освіта та професійна підготовка, ефективність ринку товарів та послуг, ефективність ринку праці, розвиток фінансового ринку, рівень технологічного розвитку, розмір внутрішнього ринку, конкурентоспроможність компаній, інноваційний потенціал.

Значення показника індексу глобальної конкурентоспроможності за розрахунками Всесвітнього економічного форуму [7] свідчить про те, що лідерами є розвинені країни з високим рівнем потенціалу, динамічним бізнес-середовищем, зростаючими темпами розвитку економіки, сприятливим бізнес-кліматом, такі як Сінгапур, США, Швейцарія, Німеччина, Японія, Гонконг. Позиція України знизилася порівняно із 2015 роком, що говорить про низький конкурентний потенціал, вагомі складнощі та негативну динаміку.

Охарактеризуємо динаміку індексу економічної свободи, який визначається експертами Heritage Foundation [8]. Цей показник характеризує відсутність втручання держави у процеси виробництва, розподіл та споживання товарів та послуг за виключенням надання громадянам захисту та підтримки свободи. Індекс економічної свободи також комплексний показник, що визначається на основі свобод: бізнесу, торгівлі, податкової, від влади, грошової, інвестицій, фінансової, захисту прав власності, від корупції та трудових відносин.

Індекс економічної свободи представляє дещо інших лідерів, порівняно з індексом конкурентоспроможності та глобалізації. До лідируючих потрапили країни Азії та Океанії, а саме Сінгапур, Гонконг, Тайвань, Нова Зеландія, Австралія. Крім того, залишаються в лідерах скандинавські країни та деякі країни Європи. Доволі високою позицію має Чилі. Україна протягом 2015-2017 років займала доволі низькі позиції у 170 десятці поряд з Конго, Чад, Суринам, Болівією, Анголою, у 2020 році Україна піднялася до 134 позиції, але рейтинг продовжує бути доволі низьким. Позиції країн лідерів свідчать про легкість та простоту ведення бізнесу в цих країнах, де майже відсутнє втручання держави, перешкоди виробництву та споживанню товарів та послуг [8].

Перейдемо до розгляду рейтингу країн за індексом легкості ведення бізнесу [9] (табл. 2). Цей показник характеризує простоту здійснення підприємницької діяльності у країнах світу, складається Світовим банком. Лідируючі позиції свідчать про рівень регулювання бізнесу, захист прав власності. Значення індексу встановлюють сильний взаємозв'язок між умовами розвитку бізнесу та зростанням економіки країни.

Таблиця 2 - Рейтинг країн світу за легкістю ведення бізнесу у 2015-2020 роках

Позиція за рейтингом	2020	2019	2918	2017	2016	2015
1	Нова Зеландія	Нова Зеландія	Нова Зеландія	Нова Зеландія	Сінгапур	Сінгапур
2	Сінгапур	Сінгапур	Сінгапур	Сінгапур	Нова Зеландія	Нова Зеландія
3	Гонконг	Данія	Данія	Данія	Данія	Гонконг
4	Данія	Гонконг	Південна Корея	Гонконг	Південна Корея	Данія
5	Південна Корея	Південна Корея	Гонконг	Південна Корея	Гонконг	Південна Корея
6	США	Грузія	США	Норвегія	Великобри-танія	Норвегія
7	Грузія	Норвегія	Великобри-танія	Великобри-танія	США	США
8	Великобр и-танія	США	Норвегія	США	Швеція	Великобри-танія
9	Норвегія	Великобританія	Грузія	Швеція	Норвегія	Фінляндія
10	Швеція	Македонія	Швеція	Македонія	Фінляндія	Австралія
11	Литва	ОАЕ	Македонія	Тайвань	Тайвань	Швеція

12	Малайзія	Швеція	Естонія	Естонія	Македонія	Ісландія
13	Маврикій	Тайвань	Фінляндія	Фінляндія	Австралія	Ірландія
14	Австралія	Литва	Австралія	Латвія	Канада	Німеччина
15	Тайвань	Малайзія	Тайвань	Австралія	Німеччина	Грузія
	62. Саудівська Аравія	69. В'єтнам	74. Узбекистан	78. Китай	81. Гватемала	94. Мальта
	63. Індія	70. Киргизстан	75. Бутан	79. Сан-Марино	82. Саудівська Аравія	95. Філіппіни
	64. Україна	71. Україна	76. Україна	80. Україна	83. Україна	96. Україна
	65. Пуерто Ріко	72. Греція	77. Киргизстан	81. Боснія і Герцеговина	84. Бруней Даруссалам	97. Багамські острови
	66. Бруней Даруссалам	73. Індонезія	78. Китай	82. В'єтнам	85. Китай	98. Домінікан-ська Республіка
Остання позиція	196. Сомалі	196. Сомалі	196. Сомалі	196. Сомалі	189. Еритрея	189. Еритрея

Джерело:[9]

Основою показника є наступні складові: розпочинання бізнесу, отримання дозволів, реєстрація майна, отримання електропостачання, отримання кредиту, захищеність інвесторів, сплата податків, міжнародна торгівля, забезпечення контрактної діяльності та закриття підприємства.

Враховуючи зміну позицій країн у рейтингу за рівнем легкості ведення бізнесу (табл. 2), топ п'ятірки країн, які очолюють рейтинг майже не змінюється протягом 2015-2020 років. Лідерами залишаються Нова Зеландія, Сінгапур, Гонконг, Данія, Південна Корея. Значних успіхів досягли Грузія та Малайзія. Ці країни пропонують найкращі умови для відкриття та ведення бізнесу. Саме державна політика визначає та корегує всі складові бізнес-середовища. Україна в цьому рейтингу піднялася із 96 позиції у 2015 році до 64 позиції у 2020 році, що відображає доволі позитивну динаміку, значне покращення бізнес-середовища для посилення ділової активності, залучення інвестицій тощо.

Цікавим моментом є те, що в більшості міжнародних рейтингів, які характеризують глобальне середовище стосовно розвитку бізнесу відсутні Китай, Японія, Російська Федерація. Якщо розглянути рейтинги цих країн за темпами зростання ВВП у 2019 році, то Китай посідав 35 позицію (зростання на 5,1%), Японія – 93 позицію (зростання на 2,4%), Російська Федерація – 159 позицію (спад на 0,1%), що свідчить про складні економічні процеси, стагнацію і, відповідно, зміну напрямів державної політики щодо розвитку бізнесу та відповідно позиціонування країни [4].

Турбулентність, невизначеність та ризиковість стають найбільш сутнісними ознаками сучасного глобального конкурентного простору, які знаходять свій прояв у швидких, різноспрямованих коливаннях ключових параметрів підприємницької активності, що в кінцевому рахунку призводить до появи значних диспропорцій як в економіці окремих компаній, так і країн та в світовій економіці в цілому. Відчутні коливання економічних показників трансформують фірми у нелінійні, динамічні соціально-економічні системи, які володіють властивістю зміни вартості активів у процесі виконання функції перетворення вхідних ресурсів у продукцію. Інституційний аспект турбулентності полягає у тому, що в сучасному світовому геоекономічному просторі принципово новими стають «правила поведінки», «правила гри», які стосуються усіх суб'єктів господарської діяльності, незалежно від їх організаційних форм і видів та масштабів [10].

Існуючі правила гри, засновані на гегемонії окремих країн, експорті ними формальних і неформальних інституцій та зростаючій соціально-економічній залежності (неозалежності) одних країн від інших, перетворюються у гальмо і не сприяють вирішенню глобальних економічних проблем (посилення техніко-технологічної поляризації країн, зростання бідності, наявність нерегульованих глобальних економічних ризиків і т.д.). У XXI ст. почали формуватися нові правила гри, адекватні умовам економічної турбулентності. Ці правила ґрунтуються на якісно іншій взаємодії держав, партнерстві держава і бізнесу, у тому числі і транснаціонального, тісній взаємодії міжнародних економічних організацій. Нові правила гри – це новий світовий економічний порядок, з іншим розміщенням економічних, політичних сил, новими цінностями і пріоритетами, з новими інституціями та новими суб'єктами економічної діяльності, з новою моделлю світової економіки [11].

Зараз кожна фірма діє в межах законів за своїми правилами і змушена враховувати нестабільність економічної ситуації, передбачати результати конкурентної боротьби, можливі зміни законодавчих актів тощо. Перш ніж здійснювати управління ризиками в міжнародному бізнесі, пропонується врахувати особливості конкретних невизначених компонентів, представлених на трьох рівнях:

1) загальні ризики бізнес-середовища;

2) промислові (ризики на ринку витрат, ризики на ринку товарів і ризики конкурентоспроможності);

3) ризики фірми (операційні фактори, фактори відповідальності, фактори наукових досліджень, кредитні та поведінкові фактори).

Кожна із цих категорій включає в себе певну кількість невизначених компонентів [12]. Огляд значної кількості літератури дав змогу визначити характерні компоненти ризиків, враховані в запропонованій типології (див. табл. 3).

Управлінське сприйняття невизначеності та впливу конкретних ризиків розглянутих компонентів не обов'язково розрізняється систематично на трьох рівнях аналізу, тобто не всі менеджери в конкретній країні мають однакове уявлення про загальне бізнес-середовище й які, власне, компоненти входять до даного різновиду ризиків, і немає промислових ризиків, що сприймаються аналогічно всіма менеджерами однієї галузі. Розуміння менеджерів про ризики кожного фактору може різнитися в залежності від індивідуальних особливостей та характеристик самої фірми.

Крім того, наслідки кожного ризику є різними для кожної окремої фірми (або проектів у рамках фірм) залежно від їх відкритої позиції, яка визначається корпоративними стратегічними і фінансовими рішеннями. Розроблена схема класифікації ризиків роз'яснює окремі розміри невизначеностей та ризиків, з якими зіштовхуються компанії, що працюють на міжнародному рівні. Однак потенційна реакція фірми, щоб побороти виявлені фактори ризиків, може різнитись.

Не всі ризикові ситуації мають бути зменшені. Навпаки, фірма повинна спробувати встановити ризиковий профіль фірми, який оптимізує її відшкодування за понесений ризик.

Інвестиції у фінансові і стратегічні рішення, пов'язані з ризиковими ситуаціями, повинні мати місце тільки в тому випадку, коли граничні вигоди фірми від зниження ризику рівні граничним витратам.

Якщо ж вартість зниження впливу ризику в конкретному вимірі перевищує вигоди зниження ризику, ніяких інвестицій не гарантується.

Нові інвестиційні можливості повинні бути оцінені з точки зору їх наслідків для загального ризикового профілю фірми.

В ідеалі в рамках процесу стратегічного планування фірма може розробити комплексний профіль фірми, що охоплює кожен із рівнів ризиків.

Таблиця 3 - Типологія невизначенностей та ризиків фірми [13]

НЕВИЗНАЧЕНІ КОМПОНЕНТИ – РІВНІ АНАЛІЗУ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ		
1-й рівень:	2-й рівень:	3-й рівень:

Загальні ризики бізнес-середовища	Промислові ризики	Ризики на рівні фірми
1) Політичні ризики: війна, революція, переворот, демократичні зміни в уряді, інші політичні ризики. 2) Ризики, пов'язані з проведенням урядової політики: фіскальні й грошові реформи, коливання цін, торговельні обмеження, націоналізація, державне регулювання, бар'єри на шляху до репатріації прибутку, недостатнє надання державних послуг. 3) Макроекономічні ризики: інфляція, зміни у відносних цінах, курси іноземних валют, процентні ставки, умови торгівлі. 4) Соціальні ризики: вишення соціальних проблем, суспільне незадоволення, повстання, демонстрації, дрібні терористичні рухи. 5) Природні ризики: коливання кількості опадів, урагани, землетруси, інші стихійні лиха	1) Ризики ринку витрат: невідповідність якості, зміни в пропозиції на ринку, зміни кількості використовуваних іншими покупцями. 2) Ризики ринку товарів: зміни споживчих уподобань, наявність товарів-замінників, дефіцит комплементарних товарів. 3) Ризики конкурентоспроможності: суперництво серед існуючих конкурентів, поява нових учасників на ринку, технологічна та інноваційна нерівність, новинки, нові методи виробництва	1) Операційні ризики: ризики невизначеності праці, трудові конфлікти, безпека працівників, ризики засобів виробництва, брак сировини, зміна якості, обмеження випуску запасних частин, інші випадкові виробничі негаразди. 2) Ризики відповідальності: відповідальність за якість продукції, викиди речовин, забруднюючих навколишнє середовище. 3) Ризики науково-дослідних розробок: неточні результати досліджень. 4) Кредитні ризики: проблеми інвестування та повернення коштів. 5) Поведінкові ризики: зацікавленість працівників та керівництва

Висновки. Підводячи підсумки, необхідно зазначити, що зростання ефективності економіки будь-якої країни світу в даний час неможливо без її участі в інтеграційних процесах, розвитку зовнішньоекономічних зв'язків з іншими країнами, впровадження сучасних форм міжнародного бізнесу. Тому в сучасному глобальному світі вирішення завдань успішного національного економічного розвитку неможливо розглядати у відриві від тих тенденцій, процесів та явищ, які відбуваються у світовій економіці.

В умовах глобалізації управління міжнародним бізнесом неможливе без урахування ризиків, які відіграють значну роль у діяльності компаній. Міжнародні ризики характеризуються як можливість отримання збитків унаслідок змін середовища, і якщо не так давно головним засобом ризик-менеджменту можна було назвати узгодження критичних вимірів міжнародного бізнесу, пов'язаних з особливостями економіки окремих країн, то сьогодні увага концентрується на міжнародних вимірах, пов'язаних з окремими індикаторами світової економіки.

Міжнародні компанії як відкриті до світового оточення системи істотно залежать від його змін. Зважаючи на стрімке зростання турбулентності та невизначеності зовнішнього оточення, характер взаємодії з ним бізнесу стає все більш хаотичним, а наслідки - все суттєвішими. Здатність розуміти ключові процеси, що відбуваються в середовищі бізнесу - сьогодні не просто данина моді чи, а навпаки, необхідність. Організація, яка не відслідковує і не розуміє цих процесів, приречена. У зовнішньому середовищі бізнесу, подібно до дарвіновських теорій, відбувається жорсткий природний відбір: виживають ті, хто має достатню гнучкість (мінливість) і здатний навчатися - закріплювати в своїй генетичній структурі необхідні для виживання риси. Для кожної компанії, яка діє на світовому ринку, важливо розуміти тенденції свого ділового оточення, вміти використати його переваги і уникати загроз, які воно створює.

Список літератури:

1. Лук'яненко Д.Г. Стратегії глобального управління / Д.Г. Лук'яненко, Т.В. Кальченко // Міжнародна економічна політика. – 2009. – №8-9. – С. 5–43.
2. Визначення поняття «глобалістика» [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/глобалістика.
3. Клейнер Г. Наноэкономика. Вопросы экономики. - 2004. - №12. - С. 1–17.
4. Пархоменко Н. Вплив тенденцій розвитку глобального середовища на діяльність бізнес-систем. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. – 2020. - №12. – С. 59-68.
5. Пісна Л.Н. Трансформаційні тренди у глобальному бізнес-середовищі. Світове господарство і міжнародні економічні відносини. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. - 2018. - №23. - С. 32-37.
6. Офіційний сайт KOF Swiss Economic Institute. Рейтинг країн світу за індексом глобалізації [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html.

7. Офіційний сайт World Economic Forum. Рейтинг країн за індексом глобальної конкурентоспроможності [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www3.weforum.org.
8. Офіційний сайт The Heritage Foundation. Рейтинг країн за рівнем економічної свободи [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.heritage.org/index/ pdf/2018/book/highlights.pdf.
9. Офіційний сайт The World Bank Group. Рейтинг країн за рівнем легкості ведення бізнесу [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.doingbusiness.org.
10. Гальчинський А. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи. Методологічні аспекти. К.: Либідь, 2006. – 310 с.
11. Вергун В. А. Особливості глобальної транснаціоналізації інститутів міжнародного бізнесу // Міжнародні відносини Серія «Економічні науки». – 2018. - №12. – С. 41-50.
12. Дюгованець О.М. Підвищення ефективності управління ризиками фірми в умовах нестабільності / О.М. Дюгованець // Фірма в умовах глобальної нестабільності: виклики, можливості та ризики нової економіки: [кол. монографія]. – Ужгород: АУТДОР-ШАРК, 2015. – С. 193–310.
13. Дюгованець О. М. Комплексний аналіз управління ризиками в галузі міжнародного бізнесу / О. М. Дюгованець // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. - 2016. - Вип. 6(1). - С. 92-97

Бібліографічні описи/Библиографические описания/Bibliographic descriptions

Теоретичні основи середовища міжнародного бізнесу та характеристика основних ризиків, які зумовлюють його невизначеність / Н.Г. Дубович // Електронная збірка наукових праць «Е-КОНОМІКА». – Х. :НТУ «ХПИ». – 2021. - № 1(5). – С. 45-54

Теоретические основы среды международного бизнеса и характеристика основных рисков, обуславливающих его неопределенность / Н.Г. Дубович // Электронный сборник научных работ «Е-КОНОМИКА». - Х. : НТУ «ХПИ». - 2021. - № 1(5). - С. 45-54

Theoretical foundations of the international business environment and characteristics of the main risks that cause its uncertainty / N.G. Dubovich // Electronic collection of scientific papers "E-CONOMICS". – Kharkiv : NTU "KhPI". - 2021. - № 1(5). - P. 45-54

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Дубович Н.Г. – студент, Київський національний торговельно-економічний університет

Дубович Н.Г. – студент, Киевский национальный торгово-экономический университет

Dubovich N.G. - student, Kyiv National University of Trade and Economics

Посилання на статтю / Reference to the journal article:

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СЕРЕДОВИЩА МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ РИЗИКІВ, ЯКІ ЗУМОВЛЮЮТЬ ЙОГО НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ [Електронний ресурс] / Н.Г. ДУБОВИЧ // «Е-КОНОМІКА». Електронна збірка наукових праць. – 2021. – № 1 (5). – С. 45-54. – Режим доступу до журн.: http://e-conomics.hpi.kh.ua/index.php/journal/article/view/88